

КАФЕДРА МІСТОБУДУВАННЯ

УДК 711

Ю.І. Криворучко, І.В. Русанова

Національний університет «Львівська політехніка»,
кафедра містобудування

КАФЕДРА МІСТОБУДУВАННЯ – ПОНАД 90 РОКІВ ПРАЦІ І ПОШУКУ

© Криворучко Ю.І., Русанова І.В., 2010

Розглянуто історію кафедри містобудування різних напрямках її діяльності, починаючи з періоду її заснування до сьогодні.

Ключові слова – містобудування, архітектура, освіта, архітектурні і містобудівельні об'єкти, архітектурно-планувальна організація.

The history of Department of Urban Design in its different types of activities is presented, starting from the period it was launched till nowadays.

Keywords – urban design, architecture, education, architectural and urban objects, architectural-planning organization.

Постановка проблеми

У статті охарактеризовано діяльність кафедри за майже сторічний період існування містобудівної освіти та спеціальності у Національному університеті «Львівська політехніка».

Мета статті

Показати роль і значення містобудування в архітектурній освіті, наукових дослідженнях, плануванні міст і територій у розвитку української держави.

Аналіз останніх досліджень

Загальну характеристику кафедри наведено в ювілейному виданні «Національний університет «Львівська політехніка», виданому в 2009 р. і присвяченому 165-річчю університету. Підсумкові матеріали за 80 років існування кафедри опубліковано у збірнику «Проблеми містобудування Західної України» за загальною редакцією Ю.І. Криворучка.

Широко аспекти діяльності кафедри знайшли своє відображення на сторінках журналу «Галицька брама» (№ 1–2, січень–лютий 2000р.), «Львівський політехнік» (1994 р.) та інших виданнях, присвячених формуванню містобудівної спеціальності. Джерелом написання статті слугували численні публікації, наукові видання та концептуально-пошукові дослідження аспірантів та професорсько-викладацького складу кафедри.

Основна частина

Датою заснування кафедри містобудування вважають 1913 рік – початок викладання теорії і практики містобудування у Львівській політехніці (тоді Політехнічній школі).

Тоді керівник обмірно-регуляційного відділу технічного департаменту Львівського магістрату Ігнаці Дрекслер (1887–1930) отримав посаду доцента політехніки і розпочав викладання лекційного курсу «Будівництво міст». Його перу належать численні публікації в галузі містобудування: «Міста-сади» (1912), «Відбудова сіл і міст на нашій землі» (1917), «Нарис залізничної мережі в Польщі» (1919), «Ширина проїзної частини міських вулиць» (1928). Найвідомішою є

праця «Великий Львів», що вийшла окремою книжкою у 1920 році (1). У цій праці було сформульовано концепцію формування львівської агломерації і висловлено погляд, що перспективний розвиток Львова буде визначатися місцем і значенням львівського залізничного вузла в європейській мережі залізниць. Концепцію Великого Львова було деталізовано у проектах розвитку міста 1924 р. як підставу для залучення до міста кількох приміських громад у 1930 р.

До 1924 р. кафедра входила до складу транспортного (тоді – комунікаційного) факультету, а протягом 1925–1939 рр. перебувала у складі будівельного і архітектурного факультетів. Основні курси лекцій читали професори Ігнаці Дрекслер, Станіслав Філіпковські, Тадеуш Врубель.

У 1939 р. кафедру очолив Тадеуш Врубель (1896–1974), який доклав багато зусиль до покращання викладання урбаністичних дисциплін, публікуючи конспекти лекцій та інші методичні матеріали. Він також активно займався проектуванням, зокрема, є автором адміністративної будівлі Закладів електричних (1935 р.) на вулиці Вітовського у Львові (нині будівля СБУ) і клубу комунальних працівників (1938 р.) на вулиці Кушевича (2).

У часи гітлерівської окупації Львова (1941–1944 рр.) кафедра не функціонувала у повному обсязі, а після 1945 р., вже у радянський час, була ліквідована разом з архітектурним факультетом. Упродовж 1945–1970 рр. містобудівні дисципліни викладалися на єдиній тоді кафедрі архітектурного проектування, яка існувала у складі інженерно-будівельного факультету, лекційні курси з історії та основ містобудування читав доцент Андрій Рудницький (1928–2009 рр.).

Новий етап у розвитку кафедри містобудування почався у 1971р. у складі відновленого архітектурного факультету. Упродовж 1971–1983 рр. кафедру очолював доцент Андрій Рудницький, тоді на кафедрі працювало 16 викладачів, викладались курси історії та теорії містобудування, інженерного забезпечення та транспорту у містах, ландшафтного проектування для всіх студентів архітектурного факультету і повний курс основ архітектурного проектування. У ці роки більшість викладачів із залученням студентів займалися реальним проектуванням об'єктів вищої школи у студентському проектно-конструкторському бюро – СПКБ Львівського політехнічного інституту. Тоді було виконано проектні роботи для Львівської політехніки, зокрема корпус інженерно-будівельного факультету, комбінат харчування, студентські гуртожитки, розроблено плани перспективного розвитку і освоєння нових територій для Львівської політехніки, паркові території. За комплекс споруд Львівської політехніки викладачі кафедри І. Русанова та І. Петришин отримали Державну премію СРСР.

У 1983 р. завідувачем кафедри обрано доцента Богдана Посацького. У цей період, відповідно до зростання кількості студентів, склад кафедри оновився молодими викладачами, які активно зайнялися науковою роботою, завдяки чому значно зріс якісний рівень науково-педагогічних кадрів. У 1988–1994 рр. успішно захистили дисертації Ю. Криворучко, М. Габрель, М. Бевз, Г. Шульга, Т. Мазур, Ю. Сабан, А. Павлів.

Уперше серед викладачів архітектурного факультету доцент Андрій Рудницький захистив докторську дисертацію на тему «Архітектурно-містобудівні аспекти проблеми управління міським середовищем».

Теоретичні розробки кафедри реалізувалися у прикладних науково-дослідних і проектних працях, що виконувалися у науково-дослідній лабораторії кафедри (НДЛ-17) на замовлення підприємств та органів виконавчої влади Львова і області.

У 1993 р. кафедру очолив доцент Юрій Криворучко. Розпочалася активна співпраця з архітектурними школами Європи, яка позначилася участю у конференціях Краківської, Варшавської, Вроцлавської, Ряшівської та Сілезької політехнік у Польщі. На нашій кафедрі читали лекції професори Радослав Жук з Мек-Гільського університету Канади, Лех Росцішевські з Сілезької політехніки Польщі, Тарас Галібей з Іллінойського технологічного інституту в США, Стефан дю Шато (Париж), Тадеуш Баруцький (Варшава), проф. Клаус Семсрот (Відень) та багато інших.

У 1993 р. колектив кафедри підготував програму «Україна – Карпатський Єврорегіон. Урбаністика», що була представлена на Раді Карпатського Єврорегіону у Саноці (Польща) у грудні 1993р. Кафедра розпочала співпрацю з АЄСОП (Європейська асоціація шкіл планування) у галузі розвитку прикордонних територій України і Польщі, а також ІСОКаРП (Міжнародна Спілка міських і регіональних планувальників) у галузі розвитку регіональної тематики.

До здобутків кафедри треба віднести заснування Юрієм Криворучком Міжнародної школи церковної архітектури у 1991р., яка вирішувала проблему підвищення кваліфікації архітекторів, художників та будівельників, що проєктують, споруджують та оздоблюють храми. Під керівництвом координатора діяльності цієї Школи доцента Ю.І. Криворучка, протягом 1991–1999 рр. проведено 5 Міжнародних шкіл церковної архітектури (терміном 15–22 дні), у яких пройшли навчання понад 120 архітекторів з понад 60 міст усіх областей України. У роботі Міжнародної школи церковної архітектури взяли участь понад 40 відомих професорів з України, США, Канади, Ірландії, Польщі, Франції, Німеччини. За редакцією Ю.Криворучка випущено монографії Патріарха УАПЦ Димитрія (В. Яреми) «Церковне будівництво Західної України» та відомого конструктора Г. Шевчука «Будівельні конструкції церков». Міжнародна школа церковної архітектури отримала декілька грантів Міжнародного фонду «Відродження».

Стратегія і форми навчальної і наукової роботи кафедри визначаються актуальними проблемами містобудування в Україні. Перед Україною як суверенною державою постали важливі проблеми реорганізації територіального устрою і формування цілісного господарського комплексу в нових соціально-економічних умовах. Ці проблеми потребують розроблення фундаментальних наукових основ матеріально-просторової організації життєдіяльності міст і поселень. Особливо актуальним це стає із запровадженням приватної власності на землю, нерухомість, створенням ринку житла, нерухомості, земельних ділянок. Ці нові реалії супроводжуються застосуванням нових проєктних та методологічних технологій у містобудуванні – зонінгу, кадастрів, геоінформаційних систем, моніторинрів, конкурсно-тендерних підходів, активних форм навчання – міжнародних воркшопів.

Це зумовило фундаментальний науковий напрям кафедри: «Планування і реконструкція міст і територій» та «Ландшафтна архітектура», що відповідає новій суспільній та економічній ситуації в країні і сприяє впровадженню змін в існуючі системи господарської та містобудівної діяльності. Під цим кутом зору на кафедрі формуються основні напрями історико-культурної, екологічної, соціальної та інженерно-технічної проблематики містобудівних досліджень і проєктних розробок. На основі наукових розробок викладачів кафедри виконано серію концептуальних проєктів розвитку і реконструкції центрів міст Львова, Луцька, Галича, Сокаля, Івано-Франківська, Бібрки, Стрия, Жовкви, Куликова, Самбора, Хуста, Золочева та інших міст регіону.

Кафедра не стоїть осторонь актуальних проблем розвитку Львова. Активна участь у вирішенні цих проблем втілена в одному з конкурсних проєктів детального плану території «Під Дубом» (проф. М.М. Габрель), концептуально-пошукових проєктах формування поліцентричної структури Львова – громадських центрах (доц. Г.М. Шульга), модернізації промислових територій (доц. Т.М. Мазур), організації транспортно-пішохідного руху в центрі Львова (проф. Б.С. Посацький) та багатьох інших проєктах, які створювалися у взаємозв'язку з місцевою владою, органами самоуправління, населенням міст і сіл, проєктними інститутами і фірмами.

Невід'ємною складовою частиною діяльності кафедри є наукові дослідження і проєктні розробки об'єктів ландшафтної архітектури. У 2000 р. відкрито спеціалізацію «Ландшафтна архітектура», яка готує спеціалістів із вирішення актуальних питань охорони та раціонального формування природного та антропогенного ландшафту, формування середовища засобами ландшафтної архітектури, планування ландшафтно-просторової організації відкритих територій.

Протягом 70–80-х рр. викладачі кафедри Т. Максим'юк та В. Кравцов опрацювали проєктну документацію реконструкції парку ім. І. Франка та Стрийського парку у Львові.

З ініціативи кафедри створено містобудівну концепцію розвитку і впорядкування Знесіння – однієї з найстаріших дільниць Львова.

Активну наукову діяльність за напрямом «Ландшафтна архітектура» проводять викладачі кафедри Т. Максим'юк, С. Тупісь, В. Дідик, які, на чолі із завідувачем кафедри Ю. Криворучком, виконують науково-прикладні роботи і концептуально-пошукові проєкти ландшафтно-історичних комплексів, парків, відкритих територій. Виконано на замовлення управління архітектури Львівської міської ради проєкти ландшафтно-історичного комплексу «Високий Замок», парку ім. І. Франка, розроблено ландшафтну карту Львова (Природно-ландшафтні основи розвитку

Львова) – розділ генерального плану Львова, реалізовано проєкт Ботанічного саду Івано-Франківського університету ім. В. Стефаника.

У межах розроблення цієї тематики доц. Н. Соснова підготувала розділ «Методика дослідження садибно-паркових комплексів Галичини кінця XVIII – початку XX ст.», який увійшов до наукової праці «Історичні архітектурно-містобудівні комплекси. Наукові методи дослідження» за редакцією проф. Г.П. Петришин.

До кола наукових зацікавлень кафедри входить тематика просторового планування територій, над якою працюють д-р техн. наук, проф. М.М. Габрель та канд. техн. наук, ст. викл. А.В. Гоблик. За їхньої участі у співпраці з Інститутом регіональних досліджень виконана робота «Трансформація територіально-галузевої структури господарського комплексу Карпатського регіону», на замовлення Міністерства економіки НАН України. У результаті цієї роботи проаналізовано сучасний стан просторової організації та соціально-економічних проблем гірських районів Львівщини, сформовано візії просторового розвитку гірських районів та обґрунтовано основні положення Концепції просторової організації та розвитку цих територій. Тематику просторового планування відображено в монографії проф. М.М. Габреля «Просторова організація містобудівних систем» (ІРД НАН України, Київ, Видавничий дім А.С.С.), а також у посібнику для працівників органів місцевого самоврядування «Урбаністика сьогодні».

Кафедра містобудування – єдина, що розташована західніше Києва, охоплює об'єктами своїх досліджень пошукового і концептуального проектування регіон Західної України: Львівську, Тернопільську, Івано-Франківську, Волинську, Рівненську, Хмельницьку, Закарпатську і Чернівецьку області. У цьому регіоні працює і переважна більшість випускників кафедри на посадах головних архітекторів областей, районів, міст, у проєктних установах і фірмах.

Кафедра готує архітекторів з освітньо-кваліфікаційних рівнів – бакалаврів з напрямку «Архітектура», спеціалістів і магістрів зі спеціальності «Містобудування» і спеціалістів зі спеціалізацією «Ландшафтна архітектура». Архітектори всіх рівнів кваліфікації займаються проектуванням містобудівних і архітектурних комплексів, їх плануванням, реконструкцією, впорядкуванням та благоустроєм територій і архітектурних об'єктів, об'єктів ландшафтної архітектури (присадибних садів, парків, скверів, рекреаційно-відпочинкових територій тощо), а також міським та ландшафтним дизайном.

За кваліфікаційним рівнем «бакалавр» на кафедрі читаються такі лекційні курси: «Основи містобудування» (проф. Б.С. Посацький), «Інженерний благоустрій територій і транспорт» (доц. І.В. Русанова, доц. Г.М. Шульга), «Ландшафтна архітектура» (ст. викл. Т.М. Максим'юк, доц. Н.С. Соснова), «Історія містобудування» (доц. Т.М. Мазур), «Основи комп'ютерного моделювання архітектурних об'єктів» (ст. викл. С.П. Тупісь), «Основи районного планування та урбоєкології» (проф. М.М. Габрель), «Основи містобудівельної композиції» (доц. Г.Є. Бобош). Для студентів інженерно-будівельного інституту напрямку «Будівництво. Міське господарство» читаються дисципліни: «Планування та благоустрій міст» (ст. викл. А.В. Гоблик), «Планування міст і транспорт» (ст. викл. В.В. Дідик, ст. викл. Є.І. Король).

На кваліфікаційному рівні «спеціаліст» і «магістр» читаються лекційні курси: «Сучасні концепції у містобудуванні» (проф. М.М. Габрель), «Сакральна архітектура у містобудівельних системах» (доц. Ю.І. Криворучко), «Комп'ютерні технології у містобудівельному проектуванні» (доц. І.Я. Черняк), «Соціологія міста» (доц. Н.С.Соснова), «Естетика і композиція міста» (доц. Г.Є. Бобош), «Містобудівне право» (доц. І.Я. Черняк).

На кваліфікаційному рівні «спеціаліст» спеціалізації «Ландшафтна архітектура» читаються лекційні курси: «Дендрологія» (ст. викл. С.П. Тупісь), «Ландшафтознавство» (доц. Г.М. Шульга), «Малі форми ландшафтної архітектури» (доц. Т.М. Мазур), «Естетика та композиція ландшафту» (ст. викл. В.В. Дідик).

Кафедра веде практичні заняття з дисципліни «Архітектурне проектування». Під час виконання проєкту студенти-бакалаври напрямку «Архітектура» за темою «Територіальне житлове утворення» (5 семестр) розглядають його архітектурно-планувальну, природно-екологічну, функціональну та інженерну структуру загалом, розробляють генеральний план і його окремі частини.

Теми та програми дипломного проектування кафедра розробляє на основі актуальних завдань перспективного проектування, переважно на замовлення міських, обласних та районних держадміністрацій, управлінь архітектури і містобудування, проектних і наукових організацій, приватних фірм та інших закладів.

Підсумковою роботою студента містобудівної спеціальності, що має науково-дослідний, пошуковий характер та потребує знань сучасної методології й обробки інформації, є магістерська кваліфікаційна робота. Всю містобудівну тематику можна поділити на такі тематичні розділи: регіональне планування та реконструкція територій, містобудівна реконструкція і розвиток міст, архітектурно-просторова організація елементів та частин міста, ландшафтне проектування та розроблення об'єктів садово-паркової архітектури.

На кафедрі у 2007 р. створено наукову школу «Планування і реконструкція міст Західної України», якою до 2009р. керував почесний професор Львівської політехніки Андрій Маркович Рудницький. Результатом роботи цієї школи стали наукові дослідження і проекти з планувальної організації міст і поселень Західного регіону України, в яких бере участь професорсько-викладацький склад із залученням студентів. Під керівництвом проф. А.М. Рудницького захищено три кандидатські дисертації.

Професор Б.С. Посацький видав підручник з грифом МОН України «Основи урбаністики» (I і II частини) та монографію «Простір міста і міська культура», яка в 2008 р. отримала грамоту Національної спілки архітекторів України. Для студентів-архітекторів та будівельників видано підручник з грифом МОН України «Планування міст» (автори доц. А.П. Павлів, ст. викл. В.В. Дідик). Інженерні аспекти планування міст відображено в підручнику «Інженерний благоустрій територій», підготовлений і виданий доц. І.В. Русановою і доц. Г.М. Шульгою.

У 2009р. на кафедрі створено науково-дослідну лабораторію НДЛ-114.

Міжнародне співробітництво кафедри з фахівцями Німеччини, Польщі, Словаччини втілено у розробленні наукової теми «Територіальне планування зон впливу транспортних коридорів України в умовах Євроінтеграції». У межах цієї теми виконано проект «Європейський коридор розвитку ЕА-С III Via Regia», що виконувався за програмою TACIS і отримав міжнародний грант (керівник – зав. каф., доц. Ю.І. Криворучко). До складу цього проекту увійшли результати наукових досліджень з територіальної організації та інфраструктури в зоні впливу європейського транспортного коридору №3 (Берлін – Київ) у межах Львівської області та трансформація планувальної структури Львова, зумовлена проходженням поблизу міста європейських транспортних коридорів.

У 2008 р. кафедра стала співорганізатором міжнародної конференції «Стратегічне планування та методи міського планування. Досвід інтеграційної політики та залучення у процеси планування представників соціально-економічної сфери».

Кафедра продовжує розвивати творчі контакти із залученням студентів з архітектурних шкіл Австрії та Німеччини. У межах угоди про творчу співпрацю з Технічним університетом м. Відня організовано міжнародний науково-практичний семінар (квітень – вересень 2009 р.) за темою: «Міжнародний вокзальний комплекс у м. Львові». У 1997–2003 рр. проведені спільні воркшопи з тематики розвитку планувальної структури міст Алушти, Ялти, південного берегу Криму.

Студенти кафедри містобудування брали участь у міжнародному воркшопі «Архітектура Євро-2012 у Львові» разом з німецькими студентами університету Ліппе і Хюкстер.

Колектив кафедри бере активну участь у міжнародних і державних конкурсах, розробляє концептуально-пошукові проекти з актуальної тематики, рецензує архітектурно-містобудівну документацію, усвідомлюючи значення містобудівної науки із збагаченням її новими ідеями, нестандартними підходами і вирішеннями.

Завідувач кафедри Ю. Криворучко з 2006 р. – головний архітектор Львова, начальник управління архітектури Львівської міської ради. Ця праця дозволила зблизити науково-педагогічну діяльність кафедри з актуальними завданнями реальної урбаністики та управління у галузі містобудування Львова і області. Курсове і дипломне проектування кафедри містобудування повністю ґрунтується на реальних замовленнях, що надходять від Львівської міської ради, приватних інвесторів і державних інституцій.

Колектив кафедри «Містобудування» 2009/2010 н. р.

Висновки

Оглядаючись на довголітній шлях праці і пошуку, що його пройшла кафедра містобудування, усвідомлюємо наші нові завдання, що викликані актуальними проблемами сьогодення і стосуються розвитку міст і територій у нових соціально-економічних умовах, реструктуризації промислових територій і військових частин, формування туристичної інфраструктури нашого регіону як важливого стратегічного напрямку його економічного і соціального розвитку та багато інших проблем, які ще не визначені сьогодні, але постануть у майбутньому.

Зважаючи на відсутність у Львові спеціальної наукової установи в галузі архітектури і містобудування, основний науковий потенціал зосереджується в архітектурній школі університету і залучається до розробки програм міського розвитку, концептуальних, пошукових та альтернативних проектів та пропозицій, генерації ідей.

1. Krajewski K. *Mala encyklopedia architektury i wnetrz.* – Wrocław: Ossolineum, 1974. – С. 37.
2. *Politechnika Lwowska. 1844–1945.* – Wrocław: Wydawnictwo Politechniki Wrocławskiej, 1993. – С. 154.
3. Криворучко Ю. *Містобудівельна наука – Львову // «Галицька брама». Quo Vadis Leopoldis?* – Львів: Вид-во «Центр Європи», 2000. – № 1–2. – С. 6–7.
4. Криворучко Ю. *Кафедра містобудування // Вісн. Нац. ун-ту «Львівська політехніка».* – 2001. – № 429: *Архітектура.* – С. 102–107.
5. Криворучко Ю. *Містобудівельна наука в Україні. Спадщина минулого і перспектива теперішнього часу // Зб. тез конф., присвяченої 80-літтю кафедри «Містобудування».* – Львів, 1994. – С. 17–21.